

<i>Shërbimi përmbartimor privat përkundrejt shërbimit përmbartimor shtetëror</i>	92
Dokt. Valentina Memini	
<i>Pozita e kryerësve të veprave penale me çrregullime mendore, sipas Kodit Penal të Kosovës</i>	102
Msc. Adelina Rakaj	
<i>Të drejtat e dëmtuarve në procedurën penale, aspekte krahasuese Shqipëri-Kosovë. Vështrim i posaçëm për viktimat e trafikuar</i>	123
Dokt. Besim Kelmendi	
<i>Politika e Britanisë së Madhe në Shqipëri gjatë Luftës së Dytë Botërore</i>	143
Dokt. Etleva Babameto	

OPINION

<i>Reforma në drejtësi duhet të kalojë nëpërmjet një kushtetute të re</i>	157
Dr. Çlirim Gjata	

RECENSË

<i>Për librin “Për Tokën dhe Detin e Shqipërisë – qasje juridiko-ndërkombëtare” të autorit Ksenofon Krisafi</i>	170
Moikom Zeqo	

ABSTRACTS	173
------------------------	-----

ARTIKUJ DHE STUDIME

Mbrojtja e të miturve në legjislacionin ndërkombëtar

Dokt. Bledar Mustafaraj

FAKULTETI JURIDIK, UNIVERSITETI EUROPIAN I TIRANËS. PROKUROR PRANË PROKURORISË SË RRETHIT GJYQËSOR ELBASAN.

Dr. Mirgen Prençe

PEDAGOG NË DEPARTAMENTIN E TË DREJTËS PUBLIKE, FAKULTETI JURIDIK, UNIVERSITETI EUROPIAN I TIRANËS.

Abstrakt

*K*ohët e fundit gjithnjë e më shumë po i kushtohet një vëmendje e veçantë fëmijërisë dhe të drejtave të saj. Në fund të shekullit XIX dhe në fillim të shekullit XX, shkencat humane si pedagogjia, psikologjia, sociologjia, u ndërgjegjësuat dhe pohuan se kjo fazë e jetës luan një rol tejet të rëndësishëm në zhvillimin e njeriut e mbi të gjitha arritën në përfundimin që edhe fëmija është një individ njerëzor. Për shumë shekuj, i mituri ka zënë të njëjtin pozicion me atë të grave, të sëmurëve dhe të të burgosurve: “subjektet e dobëta” të shoqërisë. Mjafton të mendosh se gjatë Revolucionit francez dhe në Deklaratën e 1789, për njeriun ekzistonte kjo ide: njeriu i lirë i Revolucionit ishte një qytetar mashkull dhe pronar, në këtë kuptim “subjektet e dobëta” nuk mund t’i gëzonin të drejtat dhe liritë pasi përjashtoheshin nga e drejta e pronësisë.

Në shoqërinë aktuale mendimi i të rriturve për fëmijët ka ndryshuar rrënjësisht dhe, të paktën me fjalë, janë të gatshëm të pranojnë se fëmija, njësoj si i rrituri, është një person dhe si i tillë mbajtes i të drejtave. Duke nisur që nga shekulli i kaluar u pa e nevojshme të flitej lidhur me domosdoshmërinë e mbrojtjes së të drejtave të fëmijëve, sidomos në nivel ndërkombëtar. Më hollësisht problemi i mbrojtjes së të drejtave të fëmijëve në nivel ndërkombëtar u has gjatë periudhës së industrializimit, meqenëse lidhej ngushtë me problemin e shfrytëzimit në punë të fëmijëve. Duke nisur nga ky moment, i mituri u bë pikë referimi e akteve politike të organizmave

ndërkombëtare, rajonale ose botërore, nëpërmjet të cilave mund të shihet një rrugë e ngadaltë dhe e lodhshme që fëmijët në mënyrë progresive të bëheshin subjekte të së drejtës.

Fjalë kyçe: Fëmijë, proces, mbrojtje, e drejtë ndërkombëtare, KDF, interesi më i lartë i fëmijës, e drejta e të miturve.

Lindja e të drejtës së të miturve në legjislacionin ndërkombëtar

Vëmendja ndaj të drejtave të fëmijëve është një prirje relativisht e re. Gjatë fundit të shekullit XIX dhe në fillim të shekullit XX, shkencat humane u ndërgjegjësuat dhe nxorën në pah rëndësinë tepër të madhe që ka kjo fazë e jetës në zhvillimin e qenies njerëzore dhe i vunë theksin faktit se edhe fëmija është një person. Termi “person” sot paraqet rëndësi juridike, por nuk duhet harruar se nga pikëpamja gjuhësore ka lindur nga gjuha e teatrit: është maska latine. Termi tregon rolin brenda një shoqërie që nuk i njihete të drejtat vetjake, përderisa i vetmi subjekt juridik ishte familja dhe *Pater – familias* që e përfaqësonte¹. Për shekuj me radhë i mituri zinte të njëjtin vend në shoqëri me gratë, të sëmuret, të burgosurit: “*subjektet e dobët*” të shoqërisë. Përgjatë revolucionit francez dhe në Deklaratën e vitit 1789 ideja e njeriut nuk ishte aspak universale: njeriu i lirë i Revolucionit ishte qytetari mashkull dhe pronar, në këtë kuptim “*subjektet e dobët*” nuk gëzonin të drejta e liri përderisa ishin të përjashtuar nga e drejta e pronësisë.

Historiku i fëmijërisë lidhet me dhunën dhe me abuzimet e të rriturve ndaj fëmijëve. Bibla rrëfen për masakra ndaj fëmijëve: Për shembull në Ungjillin sipas Mateut tregohet sesi mbreti Herod, u zemërua keqas dhe urdhëroi vrasjen e të gjithë fëmijëve meshkuj nga mosha 0 - 2 vjeç që gjendeshin në Betlehem dhe në rrethina.² Deri në shekullin XIX braktisja e fëmijëve, ndëshkimet trupore ndaj tyre, kanë qenë dukuri shumë të përhapura dhe të pranuar moralisht në shoqëri. Është i njohur shfrytëzimi i punës së fëmijëve në bujqësi dhe në fabrika në shekujt XVII dhe XVIII.³

Në shoqërinë aktuale mendimi i personave madhorë ndaj fëmijërisë ka ndryshuar rrënjësisht dhe, së paku me fjalë, ata janë të prirur të njohin se fëmija, sikundër i

rrituri, është një person dhe si i tillë mbajtes i disa të drejtave. Duke nisur që nga shekulli XIX u pa e nevojshme të flitej lidhur me domosdoshmërinë e mbrojtjes së të drejtave të fëmijëve, sidomos në nivel ndërkombëtar. Më hollësisht problemi i mbrojtjes së të drejtave të fëmijëve në nivel ndërkombëtar u has gjatë periudhës së industrializimit, meqenëse lidhej ngushtë me problemin e shfrytëzimit në punë të fëmijëve. Nga ky moment e në vijim i mituri u bë pikë referimi i akteve politike të organizmave ndërkombëtarë, rajonale ose universale, nëpërmjet të cilëve u vu në lëvizje një proces tejet i ngadaltë, i lodhshëm e shpesh i kundërshtuar, me anë të të cilit të miturit nisën të njihen si subjekte të së drejtës. Figura e qytetarit të mitur është lënë gjithnjë në hije, qoftë për mbrojtjen e tij, qoftë për sa i përket personalitetit të tij: i mituri është ai, i cili nuk është në gjendje të veprojë në mënyrë të pavarur për mbrojtjen e të drejtave të tij.⁴ Kjo gjendje lidhej me kushtet familjare, ku i mituri jetonte brenda familjes, ndaj të cilës duhet të përmbushte një sërë detyrimesh, sidomos ndaj kreut të familjes që duhej ta edukonte atë në përputhje me normat e paracaktuara të shoqërisë.

Është mjaft interesant evolucioni që ka pësuar në kohë gjuha ndërkombëtare e instrumenteve juridike e politike të organizmave të ndryshëm për të përshkruar figurën e qytetarit të mitur.⁵

Para se të kalojmë në analizimin e instrumenteve ndërkombëtare për mbrojtjen e të miturve, duhet të nënvizojmë se procesi i njohjes në rang ndërkombëtar të të drejtave të fëmijëve ecën paralel, e ndonjëherë identifikohet, me procesin e ndërkombëtarizimit të të drejtave të njeriut. Edhe ky proces është relativisht i hershëm, pasi deri para pak kohe këto të drejta ishin në varësi të procesit të civilizimit të brendshëm të shteteve, pra ishin një shprehje tipike e sovranitetit të çdo shteti dhe kishin fare pak rëndësi në marrëdhëniet ndërshtetërore. Nëpërmjet procesit të ndërkombëtarizimit të të drejtave të njeriut iu imponohen shteteve standarde të reja të mbrojtjes dhe detyrimi për zbatimin e tyre.⁶ Megjithatë, edhe sot, marrëdhëniet ndërkombëtare kushtëzohen mjaft nga marrëdhëniet ndërshtetërore që lidhen me parimet e sovranitetit, reciprocitetit, mosndërhurjes në punët e brendshme e kështu me radhë, por pavarësisht këtyre kushtëzimeve është bërë mjaft në këtë drejtim.⁷ Tek ky proces evolues, që çoi në lindjen dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut në shkallë ndërkombëtare, mund të dallohen

¹ Pushteti i *pater – familias*, i cili në të drejtën romake përfaqësonte familjen, përshkruante babain si mbajtësin e vetëm të të drejtave: “*Ius vitae et necis*,” të drejtën e jetës dhe të vdekjes, për rrjedhojë kishte të drejtë të braktiste të porsalindurit, të tjetërsonte “*filii familias*,” duke i shitur ose dhënë me qira; vetëm pas vitit 374 e. s. marrja e jetës së një fëmije u konsiderua vrasje. Familja romake ishte në thelb një organizëm i qeverisur nga një kryetar që kishte mbi anëtarët e grupit pushtetin më të lartë shtrëngues, ndëshkues dhe sovran. Material i konsultuar nga: *Minori, bioetica e norme standards*, nën kujdesin e Maria Rita Saulle, Edizioni Scientifiche Italiane, Napoli, 1995, p. 98.

² Mateu, II, 16.

³ Historiani Lawrence Stone lidhur me punën e fëmijëve në Angli vë në dukje se, për të qenë të sigurt se vajzat e moshës 5 - 6 vjeç të punësuar në qëndistari dhe punimet me kashtë do të punonin sa më shumë, i detyronin që “të linin zbuluar qafën dhe krahët që t’i godisnin më lehtë me pëllëmbë.”

⁴ “Traditionally a child has been defined as a comparative negative: a child is an individual who is not yet an adult. It is a definition which is laden with religious, cultural, physical and psychological practices and beliefs,” Geraldine von Bueren, *The international law on the rights of the child*, London, Martinus Hijoff Publishers, 1995, p. 33.

⁵ Francesco Milanese, *La tutela non giurisdizionale del minore*, Padova, CEDAM, 1999, f. 29.

⁶ F. Milanese, vep. cit, f.15.

⁷ “Ndërkombëtarizimi i të Drejtave të Njeriut është një proces mjaft i gjerë pasojat e të cilit në thelb, më tepër se risi, vihen re njëkohësisht në marrëdhëniet ndërkombëtare dhe në brendësi të secilit Shtet. Kushtetutat kombëtare dhe legjislacionet e çdo vendi, duhet të rilexohen sot nën dritën e të drejtës ndërkombëtare të të drejtave të njeriut.” F. Milanese, vep. cit, f. 15, shënimi 10.

*tre faza*⁸. Në fazën e parë, komuniteti ndërkombëtar pranoi se të gjithë individët, përfshi dhe fëmijët, janë objekt i ligjeve ndërkombëtare dhe kërkojnë mbrojtje juridike ndërkombëtare. Në fazën e dytë, që po zhvillohet ende, po i jepen individit, përfshi të miturit, disa të drejta substanciale të veçanta. Në fazën e tretë, edhe kjo në zhvillim e sipër, individit i njihet mundësia të ushtrorë drejtpërsëdrejti të drejtat themelore që i janë njohur dhe të veprojë për mbrojtjen e tyre me kusht që të ketë fituar zotësinë procedurale për ta bërë këtë.

Procesi i ndërkombëtarizimit të të drejtave të fëmijës nuk mund të përputhet me atë të sipërpërmendur për sa i përket fazës së dytë dhe të tretë. Edhe pse pranohet në parim se fëmijët janë titullarë të gjithë gamës së të drejtave civile, në praktikë këto nuk u jepen atyre nga shtete të veçanta ose nga gjykatat ndërkombëtare. Ky mohim nga ana e komunitetit ndërkombëtar ka të bëjë me mendimin se i mituri nuk ka zotësinë procedurale për të mbrojtur interesat e veta. Ky qëndrim tradicional filloi të lëkundej sidomos nga koha e hartimit të Konventës së Kombeve të Bashkuara mbi të Drejtat e Fëmijës së vitit 1989, që tentoi t'i japë fund dallimit mes teorisë dhe praktikës, në këtë linjë do të gjejë trajtim edhe ky punim.

Aktet ndërkombëtare në mbrojtje të të miturve

Këto ndahen në akte me *karakter universal* dhe me *karakter rajonal*.

Aktet ndërkombëtare me karakter universal

Dokumenti i parë që i paraprin instrumenteve ndërkombëtare për mbrojtjen e të miturve u shfaq në konferencën e Hagës të së drejtës ndërkombëtare private (1902) ku u miratua "Konventa për të rregulluar mbrojtjen e të miturve"⁹. Ajo rregullonte kryesisht aspektet juridiksionale për të ushtruar mbrojtjen mbi të miturin e huaj duke vendosur që, ndaj të miturit i cili kishte nevojë për mbrojtje, do të zbatohet ligji i shtetësisë së tij. Pra, kjo Konventë njeh "*parimin e shtetësisë*" në kuptimin që mbrojtja e të miturit do të përqendrohet në ligjin e përkatësisë së tij shtetërore. Vetëm në raste të veçanta, kur është e pamundur të sigurohet ndihma sipas rregullimit të shtetit të origjinës, autoritetet e shtetit ku ai ka vendbanimin mund ta sigurojnë atë në bazë të legjislacionit të tyre¹⁰. Kjo Konventë i mëshon idesë së mbylljes në vend të asaj të hapjes së mbrojtjes personale të fëmijës, megjithatë

⁸ Sipas G. Von Bueren, vep. cit, f.1.

⁹ Teksti i Konventës mund të konsultohet në faqen e Internetit www.hcch.net.

¹⁰ "Në fillim të shekullit e drejta ndërkombëtare private e shihte "kombësinë" si të dhënë më të rëndësishme të individit, sepse konsiderohej si më e përshtatshme për të mbajtur lidhjet me Shtetin e origjinës: ishte pra e logjishme që Konventa e vitit 1902 të adoptonte parimin e shtetësisë," Maria Rita Saulle, *La Convenzione dei diritti del minore e l'ordinamento italiano*, Napoli, Edizioni Scientifiche Italiane, 1994, f.100.

mbetet një përpjekje e parë për ta nxjerrë fëmijën jashtë mbrojtjes familjare¹¹.

Më pas, falë Organizatës Ndërkombëtare të Punës (ONP) u hartuan një sërë traktatesh lidhur me marrjen dhe vendosjen e të miturit në ambientin e punës. Që me aktin e themelimit të ONP-së në 1919, u hap për ratifikim *Konventa Nr.5* që caktoi, për herë të parë, moshën minimale të marrjes në punë të fëmijëve në fushën e industrisë (14 vjeç); kjo moshë u rrit në 15 vjeç me Konventën *Nr.59* të vitit 1937. Po në 1919 kemi Konventën *Nr.6* për ndalimin e punës së natës për të miturit e moshës 18 vjeç; në 1920 me dy konventa të ndryshme u caktua moshë minimale e marrjes në punë në fushën detare (14 vjeç) dhe në bujqësi (14 vjeç)¹².

Ndërhyrja e parë në nivel ndërkombëtar që u mor me problemin e mbrojtjes së të miturit si, subjekt i pavarur dhe me zhvillimin e personalitetit të tij, është *Deklarata për të drejtat e fëmijës* e miratuar në Gjenevë nga Lidhja e Kombeve më 24. 09. 1924. Ky dokument shpall për herë të parë disa të drejta themelore që duhen zbatuar për të pasur një zhvillim njerëzor të përshtatshëm të të miturit dhe ngarkon komunitetet ndërkombëtare për të bërë këtë zbatim. Në të përcaktohet se fëmija duhet ushqyer, pranuar dhe ndihmuar; të ndihmohet për të punuar duke e mbrojtur nga çdo lloj shfrytëzimi; në raste fatkeqësish duhet të jetë i pari që do ndihmohet e kështu me radhë. Flitet për të miturin si subjekt atëherë kur ai ndjek rrugë të gabuar, të kthehet në rrugën e drejtë "*me qëllim që të vërë zotësitë e tij në shërbim të njerëzve të tjerë*" (parimi V).

Me këtë Deklaratë filloi procesi i dhënies së të drejtave të fëmijëve që deri në atë kohë bartnin vetëm detyrime¹³.

Më 20.11.1959 u miratua nga Asambleja e OKB-së, *Deklarata e të drejtave të fëmijës*. Ajo e saktëson dhe e zgjeron përmbajtjen e Deklaratës së 1924 duke parashikuar që në preambul mbrojtjen e gjerë të fëmijës¹⁴. Të dy Deklaratat

¹¹ Problemet që lindën në zbatimin e Konventës sollën të nevojshme rishikimin e saj; "*Konventa mbi kompetencën e autoriteteve dhe ligjit të zbatueshëm lidhur me mbrojtjen e të miturve*" u nënshkrua në 1961. Në datë 19 Tetor, 1996, u nënshkrua në sesionin e 18-të të Konferencës së Hagës për të drejtën ndërkombëtare private, Akti Final që ka të bëjë me projektin e *Konventës lidhur me kompetencën, ligjin e zbatueshëm, ekzekutimin dhe bashkëpunimin në fushën e përgjegjësisë prindërore dhe të masave mbrojtëse për të miturit*. Marrë nga: Paolo Picone, "*La nuova Convenzione dell'Aja sulla protezione dei minori*" në Rivista di diritto internazionale privato e processuale, 1996, f. 705.

¹² Tekstet e këtyre konventave mund të konsultohen në faqen e Internetit www.ilo.org.

¹³ F. Milanese, vep. cit, f. 30.

¹⁴ Për sa i përket saktësisht përmbajtjes së saj duhet thënë se është e ndarë në 10 parime që lidhen me: 1) mos diskriminimin në kuptimin më të gjerë të fjalës; 2) mbrojtjen më të përshtatshme për të lejuar zhvillimin fizik, intelektual, moral, shpirtëror dhe shoqëror; 3) të drejtën e emrit dhe të kombësisë; 4) të drejtën për siguri sociale, përkujdesjes mjekësore, për shëndet; 5) mundësinë që fëmija, për shkak të kushteve të caktuara fizike, mendore ose shoqërore, të marrë trajtimin, edukimin dhe përkujdesjen për të cilën ka nevojë; 6) të drejtën për t'u rritur nën kujdesin dhe përgjegjësinë e prindërve dhe, në çdo rast, në një atmosferë të ngrohtë e të sigurt materiale e morale dhe për të mos u ndarë nga nëna; 7) të drejtën për edukim që, në nivelin elementar, duhet të jetë falas dhe i detyrueshëm si dhe të drejtën që të drejtohet nga ata të cilët kanë përgjegjësinë e edukimit të tij; 8) të drejtën për mbrojtje dhe ndihmë me përparësi; 9) të drejtën për të qenë i mbrojtur nga çdo formë neglizhence, trajtimi të egër dhe shfrytëzimi; 10) të drejtën për t'u mbrojtur nga çdo praktikë diskriminuese për arsye racore, fetare ose të tjera.

nuk kishin vlerë detyruese për Shtetet dhe shtetasit e tyre, megjithatë ato janë domethënëse në planin juridik. “*Parimet shprehin qartë vlera që duhet të futeshin në sistemet juridike dhe të orientonin legjislatorin, interpretuesin e së drejtës dhe që të detyronin praktikën që të mos u vinte në kundërshtim me to. Ndërkaq këto deklarata i hapën rrugë miratimit të Konventave që do të përmbanin norma të detyrueshme juridikisht*”¹⁵. Ndërkohë lindën disa konventa e traktate që synonin të mbronin probleme specifike si rregullat për birësimin, njohja e fëmijëve natyralë, marrja e padrejtë e të miturit, trajtimi i të miturit në konflikt, etj.

Në të vërtetë, në kuptimin juridik janë instrumentet e përgjithshme si Deklarata e 1959, nenet 23 e 24 të **Paktit mbi të drejtat civile e politike** dhe neni 10 i **Paktit mbi të drejtat ekonomike, sociale e kulturore**¹⁶ që shënuan lindjen e së drejtës ndërkombëtare **për të miturit** e jo **mbi të miturit**. Këto akte vendosin detyrime juridike për Shtetet palë që të përshtatin legjislacionin e tyre me përmbajtjen e këtyre dokumenteve. Në bazë të këtyre instrumenteve, fëmija ka të drejtë për masa mbrojtëse nga ana e familjes, shoqërisë dhe shtetit. Ka të drejtën për të pasur një emër, shtetësi, pa asnjë lloj diskriminimi, dhe në rast shpërbërjeje të familjes duhet t’i sigurohet mbrojtja e duhur (nenet 23 e 24 të Paktit mbi të Drejtat civile e politike). Në fushën penale, përveç ndalimit të dënimit me vdekje për të miturit nën 18 vjeç, janë parashikuar garanci të veçanta në fushën procedurale penale dhe atë të riedukimit shoqëror. Pakti mbi të drejtat ekonomike, sociale e kulturore ku këtu parashikon mbrojtjen e familjes, të nënave, dhe të fëmijëve nga shfrytëzimi ekonomik e shoqëror.

Gjithashtu kanë ndryshuar dhe termit, ku i mituri devijant përfaqëson dështimin e procesit të rritjes së fëmijës dhe këtu shoqëria duhet të marrë përsipër përgjegjësitë e veta. Në përputhje me idenë e përshtatjes së të miturit me shoqërinë ku ka mendime të rëndësishme që synojnë mbrojtjen e fetusit dhe të nënës, t’i garantojnë të miturit një zhvillim të harmonishëm. Shfaqen koncepte të reja si e drejta për të luajtur, për t’u arsimuar dhe të drejta të tjera civile. Kjo rrugë e lodhshme e shprehjes së personalitetit të të miturit plotësohet dhe gjen një përcaktim të drejtë në Konventën ndërkombëtare që do të marrim në shqyrtim më poshtë.

Konventa mbi të Drejtat e Fëmijës (KDF)

Kjo Konventë u miratua nga Asambleja e Përgjithshme e OKB-së, më 20.11.1989 në New York. Ajo përfaqëson një etapë historike për fëmijët dhe të drejtat e tyre, një përmbledhje ligjesh ndërkombëtare të plotë për mbrojtjen e fëmijës. Konventa mbi të Drejtat e Fëmijës e konsideron fëmijën si subjekt i të drejtave themelore

¹⁵ Alfredo Carlo Moro, *Manuale di diritto minorile*, Bologna, Zanichelli Editore, 1996, f. 9.

¹⁶ Të dy këto pakte janë ratifikuar nga Shqipëria më 4 Tetor, 1991.

dhe jo vetëm si objektet e një mbrojtjeje të veçantë në marrëdhëniet familjare dhe jashtë familjare. Kjo Konventë ka si karakteristikë kryesore rëndësinë që i jep interesave të fëmijës, kurse në konventat e tjera kishte më shumë rëndësi interesi i prindërve ose pasuria e fëmijës. Karakteristikat e Konventës janë:

- Është i pari dokument ndërkombëtar që përqendrohet mbi të drejtat civile e politike, ekonomike sociale e kulturore të marra së bashku;
- është dokumenti i parë që bën një përkufizim të qartë të fëmijës, pra ai që nuk ka mbushur moshën 18 vjeç, përveç rasteve kur në bazë të ligjeve të shtetit të tij është madhor më parë;
- është i vetmi dokument ndërkombëtar i ratifikuar nga të gjithë shtetet me përjashtim të dy prej tyre: Shtetet e Bashkuara (kanë bërë vetëm nënshkrimin) dhe të Somalisë;
- është një dokument me të vërtetë ndërkombëtar. Nënvizohen nevojat materiale të fëmijëve; i kushtohet rëndësi bashkëpunimit ndërkombëtar në mbështetje të politikave për fëmijët në vendet e varfra; përmenden dhe forma të veçanta të parashikuara nga e drejta islamike, si për shembull familjet e mëdha.

Konventa është një instrument i rëndësishëm i së drejtës ndërkombëtare, ajo është e detyrueshme juridikisht dhe në këtë pikë dallon nga Deklarata që nuk përbën një normë juridike dhe nuk ka fuqi detyruese. Me anë të ligjeve të ratifikimit, parimet dhe normat e Konventës bëhen pjesë e së drejtës së brendshme dhe vetë konventa bëhet vepruese në vende të ndryshme (Shqipëria e ka ratifikuar Konventën më 27 Shkurt, 1992¹⁷).

Në këtë pikë duhet të bëjmë dallimin mes normave menjëherë të zbatueshme, të qarta, të sakta, që nuk bien në kundërshtim me normat e brendshme dhe që mbushin një boshllëk ligjor. Kemi norma menjëherë të zbatueshme, të qarta e të sakta që bien në kundërshtim me normat e brendshme dhe që sjellin si pasojë shfuqizimin e këtyre të fundit. Janë dhe normat *non self-executing*¹⁸ që duhen integruar nëpërmjet nxjerrjes së ligjeve. Këto norma të fundit kërkojnë gjithashtu dhe caktimin e atij organi shtetëror që do të jetë kompetent *ratione personale* për të nxjerrë dispozitat specifike përkatëse¹⁹.

Legjislacioni shqiptar i ngarkon autoritetet shtetërore me detyrimin për të zbatuar marrëveshjet ndërkombëtare.

Në fakt, Kushtetuta e vitit 1998, në nenin 5 shprehet se “*Republika e Shqipërisë zbaton të drejtën ndërkombëtare të detyrueshme për të*”.

¹⁷ Numri i Ligjit të ratifikimit dhe i Fletores Zyrtare ku është botuar nuk dihen.

¹⁸ “... norma që nuk parashikojnë të gjitha detajet e faktit që përpigjen të rregullojnë, duke kërkuar një veprim integruar nga ana e organeve shtetërore,” Benedetto Conforti, *Diritto internazionale*, Napoli, Editoriale Scientifica, 1997, f. 287.

¹⁹ A. C. Moro, vep. cit, f. 10.

Konventa mbi të Drejtat e Fëmijës bën pjesë tek marrëveshjet ndërkombëtare dhe në bazë të Kushtetutës gjen zbatim në Republikën e Shqipërisë. Për këtë duhet që të jenë ndjekur rregullat e shpallura nga e drejta ndërkombëtare, pra ndjekja e procedurave të ratifikimit, gjë që është plotësuar.

Në këtë mënyrë, neni 116 i Kushtetutës parashikon se marrëveshjet ndërkombëtare bëjnë pjesë në burimet normative të Republikës së Shqipërisë kur ato janë të ratifikuara. Në bazë të nenit 122/1, kjo Konventë pasi është botuar dhe në Fletoren Zyrtare është pjesë e sistemit të brendshëm juridik dhe sipas paragrafit të 2 të po të këtij neni ajo ka epërsi mbi ligjet e vendit që nuk pajtohen me të. Kështu, Konventa është plotësisht aktive për sistemin shqiptar me qëllimin për të mbrojtur interesat e fëmijëve dhe për të garantuar të drejtat e tyre. Gjithashtu, çdo ligj i brendshëm që bie në kundërshtim me të duhet të shfuqizohet si antikushtetuese dhe për më tepër, shteti duhet të impenjohet që të përshtatë legjislacionin në përputhje me standardet e kërkuara prej saj dhe të krijojë dhe strukturat përkatëse për realizimin në praktikë të tyre.

Me këtë Konventë dhe me zotimin e Shteteve për të marrë masat e duhura juridike me karakter legjislativ që ajo të bëhet e ekzekutueshme, zhvillohet një standard universal i mbrojtjes dhe i jepet pavarësi degës së të drejtës së të miturve²⁰.

Kjo Konventë e OKB-së shënon hapin më të fundit në rrugën e njohjes së të drejtave të të miturve si të drejta njerëzore. Gjithë ky proces ka ndjekur në kah të kundërt në krahasim me procesin e ndjekur nga të rriturit: fëmijëve iu njohën së pari të drejtat sociale dhe ekonomike dhe tani ato kulturore, civile dhe politike²¹. Këtu qëndron një ndryshim mjaft i madh, sepse nga ky çast flasim për të miturin si për një **subjekt të së drejtës**: të miturit i njihet një *status i tij, i përcaktuar dhe i pavarur*. Kështu, Konventa e konsideron fëmijën si mbajtës të të drejtave të veta: shndërrimi i të miturit nga një **objekt i thjeshtë** i mbrojtur në marrëdhëniet juridike familjare në një **subjekt titullar në situata subjektive juridike**, i detyron Shtetet dhe prindërit që të mos konsiderohen më titullarë të të "drejtave të familjes" mbi të miturit. Mund të thuhet se, deri në miratimin e Konventës i mituri nuk mund të ishte një subjekt në gjendje për të bërë zgjedhje të pavarura, në kushte të caktuara, që të respektoheshin dhe të kishin vlerë. Natyrisht, njohja e këtyre të drejtave krijon nivele të ndryshme përgjegjësie: në radhë të parë prindërit dhe familjen, në radhë të dytë shtetin, në radhë të tretë komunitetin ndërkombëtar, nëpërmjet një sistemi mbrojtjeje dhe mekanizmave të kontrollit.

²⁰ F. Milanese, vep. cit, f. 28.

²¹ Në të vërtetë Konventa "shfaqet si një mjet shumë më i rafinuar nga aktet e mëparshme të të drejtave të njeriut. Pikësepari bëhet fjalë për një instrument të vetëm që përmbledh bashkë të drejtat civile, politike dhe ato ekonomike, shoqërore e kulturore, duke përveçësuar kështu interpretimin që Asambleja e OKB-së i ka bërë të drejtave të njeriut. Ajo përfshin dhe i referohet tërësisë së normave ndërkombëtare në fuqi duke i bërë pjesë në një farë mënyre të së njëjtës normë mbrojtëse. Së dyti, teksti përcakton qartë në funksion të efikasitetit të normave, përtej të drejtave të të miturit, detyrimet që duhet të marrë Shteti për t'i përmbushur" F. Milanese, vep. cit, f. 33.

Parimi i përgjithshëm që udhëheq interpretimin e normave dhe instituteve juridike për mbrojtjen e të miturve dhe me të cilin duhet të jenë në përputhje të gjitha ndërhyrjet administrative, sociale ose gjyqësore, është **interesi më i lartë i fëmijës**. Interesi i të miturit përputhet me vënien në jetë të së drejtës së tij për edukim, ose për krijimin e kushteve që të lehtësojnë zhvillimin e plotë dhe të gjerë të personalitetit të tij. Në këtë mënyrë, gjithë organet e administratës duhet të specializohen dhe të përmirësojnë cilësinë e shërbimeve të tyre për të garantuar këtë interes. Duke marrë në shqyrtim këtë Konventë dallojmë në to katër sfera kryesore veprimi²²:

- **Pjesëmarrjen** (Participation) e të miturit në vendimet që kanë të bëjnë me të;
- **Mbrojtjen** (Protection) e të miturit nga çdo formë diskriminimi dhe shfrytëzimi;
- **Parandalimin** (Prevention) e dëmeve ndaj të miturit dhe
- **Sigurimin e burimeve** (Provision) për të miturit në rrezik duke iu siguruar përkujdesjen e duhur.

Për sa u tha më sipër, për interpretimin e Konventës dhe për hartimin e programeve kombëtare në këtë fushë shërbejnë *katër parime themelore*:

- a. *Parimi i parë* është ai i mos diskriminimit, sipas të cilit çdo shtet duhet të sigurohet që të gjithë fëmijët që gjenden në territorin e tij të gëzojnë të njëjtat të drejta pa u diskriminuar.
- b. *Parimi i dytë* lidhet me interesin më të lartë të fëmijës. Të gjitha institucionet, publike dhe private, gjykatat, organet administrative dhe organet legjislative duhet të mbajnë parasysh se interesi i fëmijës ka përparësi sipas të drejtave dhe detyrimeve që njeh kjo Konventë.
- c. Më pas, njihet e drejta e jetës, për mbijetesë dhe për zhvillim që duhet të garantohet "*në masën më të gjerë të mundshme*". Në Konventë termi zhvillim ka kuptim të gjerë dhe përfshin përveç shëndetit fizik edhe zhvillimin psikik, emocional, shpirtëror, social e kulturor.
- d. *I fundit* parim është ai i detyrimit për të dëgjuar mendimin e fëmijës. Kjo duhet të ndodhë në çdo çështje ku përfshihet fëmija, edhe gjatë procedurave gjyqësore ose administrative duke mbajtur gjithnjë parasysh moshën dhe shkallën e pjekurisë.

Për sa i përket strukturës së Konventës, ajo përbëhet nga 54 nene, ndahet në një Preambul dhe tre pjesë. Në Preambul shpallen të drejtat e fëmijëve dhe ndihma që u duhet dhënë familjeve si njësi bazë e zhvillimit të të miturve.

²² Zakonisht në literaturë dhe trajtime të ndryshme juridike të disa gjuhëve përdoren termat: **Participation**, **Protection**, **Prevention** dhe **Provision**.

Të drejtat e njohura nga Konventa. Të drejtat e mbrojtura nga Konventa mund të grupohen në tre tituj kryesorë. Janë ato që kanë të bëjnë me të drejtat dhe liritë themelore, si p.sh e drejta e jetës, për barazi, për një emër dhe shtetësi, liria e ndërgjegjes dhe e fesë. Më pas, janë ato që kanë të bëjnë me mbrojtjen e fëmijëve nga rreziqet që mund t'iu kanosen si abuzimet fizike ose psikologjike, keqtrajtimet, trafiket e paligjshme (neni 35), shfrytëzimi ekonomik ose seksual (neni 34), përfshirja në konfliktet e armatosura (neni 38). Neni 37 përjashton dënimet dhe trajtimet mizore, çnjerëzore, degraduese për ata që kanë kryer një vepër penale gjatë moshës së mitur e për më tepër i mituri nuk mund të dënohet me vdekje as me burgim të përjetshëm.

Dënimi duhet të jepet duke mbajtur parasysh moshën e subjektit dhe të jetë i orientuar drejt nga ana pedagogjike duke pasur si qëllim përfundimtar integrimin social, krijimin e ndjenjës së dinjitetit dhe të vlerave tek të miturit. Kjo shprehet në nenin 40 të Konventës, i cili rendit dhe garancitë themelore nga mund të përfitojë i mituri i akuzuar, i pandehur ose i dënuar.

Së fundi, janë ato që përpiqen të nxisin zhvillimin e fëmijës nëpërmjet arsimimit, informimit, argëtimit, lojës dhe veprimtarive kulturore.

Konventa Nr. 138 e ONP-së mbi moshën minimale në punë (1973)²³

Në këtë Konventë është përcaktuar se mosha minimale e marrjes në punë nuk mund të jetë më e vogël se mosha e parashikuar për mbarimin e arsimit të detyruar dhe në çdo rast jo më e vogël se 15 vjeç. Mosha minimale për punët e rrezikshme ose të dëmshme për shëndetin është 18 vjeç, përveç rasteve përjashtimore. Lejohet punësimi i personave të moshave 13 deri 15 vjeç në punë të lehta me kusht që të mos rrezikohet shëndeti, të mos pengohet arsimimi dhe as formimi profesional i të miturit.

Konventa Nr. 182 e ONP-së lidhur me ndalimin e formave më të rënda të punës së të miturve (1999)²⁴

Kjo Konventë përcakton dallimin ndërmjet punës së të miturve dhe formave më të rënda të saj, që janë:

- a. të gjitha format e skllavërisë ose praktikave të ngjashme me skllavërinë si shitja ose trafikimi i të miturve, puna e detyruar, përfshi rekrutimin e detyruar të të miturve me qëllimin për t'i përfshirë në konfliktet e armatosura;
- b. punësimi, pajtimi ose ofrimi i të miturve me qëllim prostituimi, prodhimi i

²³ Ratifikuar nga Shqipëria me Ligjin Nr.8086, datë 13.03.1996, botuar në Fletoren Zyrtare Nr.6, fq. 261.

²⁴ Ratifikuar nga Shqipëria me ligjin Nr.8774, datë 23.04.2001, botuar në Fletoren Zyrtare Nr.23, fq. 708.

- c. materialeve pornografike ose të spektakleve pornografike;
- c. punësimi, pajtimi ose ofrimi i të miturve në veprimtari të paligjshme sidomos për prodhimin dhe trafikimin e narkotikëve, siç edhe përcaktohen në traktatet ndërkombëtare përkatëse;
- d. çdo lloj tjetër pune që, për shkak të natyrës së saj ose të rrethanave ku kryhet, rrezikon të dëmtojë shëndetin, sigurinë ose moralin e të miturit.

Protokolli shtesë i Konventës së OKB-së kundër krimit të organizuar ndërkombëtar për parandalimin, zhdukjen dhe ndëshkimin e trafikimit të qenieve njerëzore, në veçanti të grave dhe fëmijëve (2000)²⁵

Në këtë protokoll përcaktohet:

- a. parandalimi dhe lufta ndaj trafikimit të njerëzve, me kujdes të veçantë për gratë dhe fëmijët;
- b. mbrojtja dhe ndihma ndaj viktimave të këtyre trafikëve duke respektuar të drejtat e njeriut;
- c. informimi i publikut mbi trafikimin dhe mbi rrjedhojat negative që ai sjell si për trafikantët ashtu dhe për viktimat;
- d. nxitja e bashkëpunimit mes shteteve anëtare për arritjen e këtyre qëllimeve.

Protokolli shtesë i Konventës mbi të Drejtat e Fëmijës kundër shitjes së fëmijëve, prostitucionit dhe pornografisë femërore

Ky Protokoll sanksionon në mënyrë zyrtare se Shtetet anëtare të OKB-së duhet të ndalojnë shitjen e fëmijëve, prostitucionin dhe pornografinë femërore. Ata duhet gjithashtu t'i informojnë fëmijët që janë viktimat të kësaj tregtie mbi të drejtat e tyre, t'u sigurojnë shërbime të përshtatshme ndihme, të mbrojnë jetën private dhe identitetin, sigurinë e familjeve të tyre.

Rregullat në minimum për administrimin e drejtësisë për të miturit (Rregullat e Pekinit)

U miratuan në New York më 29.11.1985 dhe përbëjnë shpalljen e parë të parimeve lidhur me të drejtën e procedurës penale për të miturit. Dokumenti i referohet

²⁵ Konventa për Luftën kundër Krimit Ndërkombëtar të Organizuar dhe Protokollet shtesë janë ratifikuar nga shteti shqiptar me ligjin Nr.8920, datë 11.7.2002, botuar në Fletoren Zyrtare Nr. 41, fq. 119.

fazave të ndryshme të procedimit. Neni 2 i fton shtetet të krijojnë një sistem ligjesh specifike për të miturit dhe agjencitë mbikëqyrëse. Objektivat e aktit janë: mbrojtja e të miturit dhe ruajtja e rendit shoqëror (neni 1), pra parashikimi i masave ndëshkuese në përputhje me rrethanat e kryerjes së veprës penale e të personalitetit të autorit të veprës penale (neni 5).

Nenet 17, 18, 19, 20 përcaktojnë kriteret që duhet të ndjekë gjyqtari për masat që do të merren ndaj të miturit të deklaruar fajtor dhe që mund të përmblihen si më poshtë:

- proporcionaliteti dhe individualizimi i dënimit;
- kufizimi i lirisë vetjake vetëm në rastet e dhunës ndaj personit, recidivitetit;
- moszbatimi i dënimit me vdekje dhe dënimeve trupore;
- mundësia për ta mbyllur procesin në mënyrë të ndryshme e fleksibile;
- vendosja në institucione si masë e fundit dhe për një kohë sa më të shkurtër;
- shpejtësia në ekzekutimin e trajtimit të vendosur.

Direktivat e OKB-së për parandalimin e kriminalitetit të të miturve (Direktivat e Riadit)

U miratuan me Rezolutën 45/112 të 14.12.1990 të Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së. Dokumenti përcakton disa parime themelore ku i pari ka të bëjë me parandalimin e kriminalitetit të të miturve si një pjesë thelbësore e parandalimit të krimit në shoqëri. Për këtë, adoleshentët duhet t'i drejtohen veprimtarive të dobishme larg sjelljeve kriminogjene (pika 1). Që të realizohen këto objektiva, Direktivat vendosin disa linja të parandalimit të përgjithshëm që duhet të ndiqen nga qeveritë. Vëmendje e veçantë i kushtohet proceseve të socializimit ku i mituri përfshihet më tepër si familja, arsimimi, komuniteti, mjetet e komunikimit. Duhet të hartohen politika të përshtatshme sociale të shoqëruara nga një legjislacion e organe të drejtësisë për të miturit që të njohin mirë problemet e të drejtat e tyre.

Rregullat e OKB-së për mbrojtjen e të miturve të privuar nga liria

U miratuan me Rezolutën 45/113 të 2. 4. 1991 nga Asambleja e Përgjithshme e OKB-së. Dokumenti ka si qëllim respektimin e të drejtave, sigurisë dhe mirëqenies fizike e mendore të të miturve. Të miturit do t'i privohet liria si masë e fundit dhe për raste të veçanta (pikat 1 e 20). Trajtohen të drejtat e të miturve që në rast se parburgosen ose burgosen të mbajnë kontakt me mbrojtësit (pika 18/a), të ndjekin proceset edukative (pika 18/b), etj. Përcaktohen në mënyrë të hollësishme mënyrat e trajtimit të tyre në përputhje me karakteristikat individuale, e drejta

për t'u arsimuar, për kontroll mjekësor, për t'u argëtuar, për të zhvilluar veprimtari fetare, për të pasur marrëdhënie me familjarët e me botën e jashtme. Qëllimi përfundimtar i punës së personelit të specializuar dhe i gjithë ambientit do të jetë riintegrimi i tyre në shoqëri.

Aktet ndërkombëtare me karakter rajonal

- I. **Konventa Evropiane e të Drejtave të Njeriut (1950), me Protokollet shtesë²⁶.** Normat e Konventës mund të ndahen në dy pjesë, e para (nenet 1 - 18) me karakter substancial, e dyta (nenet 19 - 56) me karakter procedural. Në të parën përfshihet katalogu i të drejtave dhe lirive themelore që çdo shtet Palë merr përsipër t'ua sigurojë “*të gjithë personave që gjenden nën juridiksionin e tij*” (neni 1). Vetëm dy nene i referohen drejtpërdrejt të miturve: neni 5 lidhur me *ndalimin* dhe neni 6 lidhur me *karakterin publik të procesit*. Të drejtat e të miturve parashikohen dhe në nenin 2 të Protokollit të parë shtesë (20 Mars 1952) që i referohet edukimit: “*Shteti duhet të respektojë të drejtën e prindërve për të siguruar edukimin dhe arsimimin në përputhje me bindjet e tyre fetare dhe filozofike*”.
- II. Gjithnjë në nivel evropian, mes akteve për mbrojtjen e të drejtave të njeriut, është **Karta sociale evropiane** e 18 tetorit 1961, nenet 7, 16, 17 dhe 19 të cilës i njohin të drejtat e fëmijëve dhe të adoleshentëve për një mbrojtje speciale nga rreziqet psikike që mund t'u kanosen.
- III. Një akt tjetër i rëndësishëm është **Konventa Evropiane për ushtrimin e të drejtave të fëmijës** e Strasburgut (25 Janar 1996). Kjo Konventë merr shkas nga Konventa e OKB-së mbi të Drejtat e Fëmijës duke i siguruar të miturit zotësinë për të vepruar në gjykim. Konventa ka si fushë zbatimit procedimet në të drejtën familjare, përfshi këtu dhe çështjet që kanë të bëjnë me pushtetin prindëror dhe të drejtën e vizitës së njerit prej prindërve.
- IV. **Rekomandimi i Këshillit të Evropës mbi përgjigjet e shoqërisë ndaj kriminalitetit të të miturve**, R(87) 20, Strasburg, 17 Shtator 1987. Me anë të Rekomandimit N. (87) 20 mbi përgjigjet sociale ndaj kriminalitetit të të miturve, ku u identifikuan tre drejtme kryesore dhe ku të përqendroheshin ndërhyrjet që janë *parandalimi, dalja jashtë rrethit gjyqësor, ndreqja e konflikteve, drejtësia për të miturit*. Lidhur me pikën e parë, Këshilli i Evropës synon të fuqizojë strukturat shkollore dhe shoqërore (klube sportive, qendra argëtimi, etj.) në mënyrë që të rinjve t'u hapen horizonte të reja dhe të merren me veprimtari që i largojnë nga situatat e rrezikshme dhe që bëjnë të mundur përfshirjen e tyre në shoqëri. Dalja jashtë rrethit gjyqësor, sipas udhëzimeve të Këshillit të Evropës, duhet të bëhet me anë të teknikave fleksibile: nga një anë duke hequr skemat procedurale të ngurta dhe nga ana tjetër duke rivendosur

²⁶ Ratifikuar me ligjin Nr.8137, datë 31.07.1996 botuar në Fletoren Zyrtare Nr.20.

paktin social falë ndreqjes së konfliktit që arrihet nëpërmjet përkrahjes së të miturit dhe bashkëpunimit të familjes së tij, duke respektuar gjithashtu të drejtat e viktimës ose të dëmtuarit nga vepra penale (neni 3). Pika e tretë është në përputhje me udhëzimet e formuluar në New York më 1985, megjithatë ia vlen të përqendrohet vëmendja mbi dy pika domethënëse: neni 15 e neni 16. *Rregulli i parë*, që tregon nevojën e eliminimit në mënyrë progresive të burgimit dhe zbatimin e masave zëvendësuese (neni 14), vë në dukje përdorimin e formave që ndihmojnë përmirësimin e të miturit. Për këtë duhet të zhvillohen veprimtari edukuese që do të mbikëqyrin sjelljen e tij, që të parashikojnë shpërblimin e dëmit të shkaktuar nga i pandehuri i mitur dhe mundësinë e të miturit që të veprojë në të mirë të komunitetit. Neni 16 përfaqëson një risi në parimet e kësaj fushe, pasi synon në krijimin e mundësive për të krijuar një sistem dënimi të pavarur për të miturit. Ai do të karakterizohet si i tillë jo vetëm nga mënyrat e ekzekutimit dhe të zbatimit më të favorshme në krahasim me ato që parashikohen për të rriturit, por mbi të gjitha për elasticitetin e tij.

Duke e mbyllur, mund të themi se gjatë viteve të fundit, e drejta ndërkombëtare ka nxitur zhvillimin e një kulture mbi fëmijërinë që bazohet mbi njohjen e dinjitetit të çdo qenieje njerëzore pavarësisht nga mosha dhe gjendja e tij duke favorizuar krijimin e linjave drejtuese për mbrojtjen e të miturve. Në fushën e kriminalitetit të të miturve, ka theksuar rëndësinë për t'i kushtuar edhe këtu vëmendje “interesit të të miturit”. Në këtë drejtim bëhet fjalë, në mënyrë parësore për të drejtën dhe për edukimin si kusht për zhvillimin e plotë të personalitetit. Gjithashtu, janë vënë bazat e një drejtësie që ka si drejtime kryesore *garancinë, minimalizimin dhe mosdënimin*.

Konkluzione

Punimi u përpoq të vërë në dukje etapat e një procesi i cili, nga shekulli XIX deri më sot, po sjell realizimin e një mbrojtjeje gjithnjë e më konkrete të figurës së të miturit, tashmë i njohur si subjekt i të drejtave. Bëhet fjalë për një proces të vështirë që fillimisht gjeti terren zhvillimi në kontekstin ndërkombëtar e komunitar dhe më pas u imponua në legjislacionin e brendshëm të shteteve të veçanta. Trajtimi i akteve kryesore ndërkombëtare në mbrojtje të të miturve u bë duke mbajtur parasysh sidomos nenin 3 të Konventës mbi të Drejtat e Fëmijës që shprehet se “*në të gjitha ndërhyrjet lidhur me fëmijët, institucionet e asistencës sociale, private dhe publike, gjykatat, autoritetet administrative, organet legjislative, interesit më i lartë i fëmijës merr rëndësi të dorës së parë*”. Pranimi i faktit se i mituri është titullar i të drejtave subjektive përbën një hap përpara në drejtim të mbrojtjes së personalitetit në formim, por ende nuk siguron gjithçka që i duhet fëmijës për mirëritje të harmonishme. Mbetet mjaft i rëndësishëm fakti se në nivel komunitar

dhe ndërkombëtar është njohur e drejta e të miturit për të marrë pjesë aktivisht në të gjitha procedimet që prekin interesat e tij dhe kjo pjesëmarrje ka të bëjë me të drejtën e të miturit për t'u dëgjuar, për t'u informuar e kështu me radhë. Mbrojtja e të drejtave të të miturve në fushën e drejtësisë është shndërruar në një prioritet për komunitetin ndërkombëtar dhe evropian. Shqipëria ka ratifikuar pjesën më të madhe të akteve ndërkombëtare në këtë drejtim. Me qëllim përmirësimin e trajtimit të të miturve, është e nevojshme të shqyrtohen përvojat e vendeve të zhvilluara e sidomos atyre evropiane, të ratifikohen disa akte ndërkombëtare mjaft të rëndësishme në mbrojtje të të miturve dhe të zbatohen më mirë konventat e ratifikuara deri më tani.

Bibliografia

Akte ndërkombëtare

Deklarata e të drejtave të fëmijës e vitit 1959.

Pakti mbi të drejtat civile e politike.

Pakti mbi të drejtat ekonomike, sociale e kulturore.

Konventa mbi të Drejtat e Fëmijës.

Konventa për Luftën kundër Krimit të Organizuar Ndërkombëtar dhe 2 Protokollet shtesë.

Konventa nr.138 e ONP-së për kufirin e moshës minimale në punë.

Konventa nr.182 e ONP-së mbi format më të rënda të punës së të miturve.

Protokolli shtesë i Konventës mbi të Drejtat e Fëmijës lidhur me shitjen e fëmijëve, prostitucionin dhe pornografinë feminare.

Rezoluta A/RES/49/166 e Asamblesë së Përgjithshme e OKB-së për trafikimin e grave dhe të fëmijëve.

Rregullat minimum të Kombeve të Bashkuara për administrimin e drejtësisë për të miturit (Rregullat e Pekinit).

Rregullat e Kombeve të Bashkuara për mbrojtjen e të miturve të privuar nga liria.

Direktivat e Kombeve të Bashkuara për parandalimin e kriminalitetit të të miturve (Direktivat e Riadit).

Karta sociale Europiane.

Konventa Europiane e të drejtave të njeriut.

Konventa Europiane për ushtrimin e të drejtave të fëmijës.

Konventa e Hagës për mbrojtjen e të miturve dhe për bashkëpunimin në fushën e birësimit ndërkombëtar.

Rezoluta e Parlamentit Europian mbi trafikimin e fëmijëve dhe për fëmijët ushtarë.

Rekomandimi i Këshillit të Europës nr.87 (20) mbi përgjigjet e shoqërisë ndaj problemit të kriminalitetit të të miturve.

Rekomandimi i Këshillit të Europës nr.11 (91) mbi shfrytëzimin seksual, pornografinë, prostitucionin dhe trafikimin e fëmijëve e të adoleshentëve.

Tekste:

Lawrence Stone, *The causes of the English Revolution, 1529-1642*, Routledge, 2002, Great Britain.